

KYSYMYSTÄ EUROOPAN TULEVAISUUDESTA

Eurooppalaiset harmaantuvat yhdessä

SYNTYVYYS, KUOLLEISUUS JA MAAHANMUUTTO OVAT KESKEISIMMÄT VÄESTÖ-
RAKENTEeseen VAIKUTTAVAT ASIAT. NÄISTÄ JOKAINEN ON EUROOPAN UNIONISSA
MURROKSESSA, MUTTA RATKAISUJEN PÄHKÄILY JÄÄ USEIN KANSALLISVALTION TASOLLE.

Vuonna 2040 Euroopan kaupunkien kaduilla törmää todennäköisemmin eläkeläiseen kuin alle 25-vuotiaaseen henkilöön. Tuolloin yli neljännes Euroopan unionin kansalaisista on yli 65-vuotiaita, kertoo Euroopan komission tuorein ikääntymisraportti. Kotimainen media kohisi vuoden 2018 lopulla Tilastokeskuksen väestöraportista, jonka mukaan historiallisen alhainen kokonaishedelmällisyysluku jatkaa laskuaan.

Suomalaiset harmaantuvat kuitenkin yhdessä kaikkein eurooppalaisten kanssa. Jotta väestö uusiutuisi ja väestösuhteet pysyisivät tasapainossa, kokonaishedelmällisyysluvun tulisi olla vähintään 2,1. Tähän ei yllä yksikään EU:n jäsenvaltioista. Harmaantumisesta huolimatta esimerkiksi Ruotsi ja Tanska ovat onnistuneet saavuttamaan muita edullisemman taloudellisen väestön huoltosuhteen.

Väestötutkimuslaitoksen johtaja, tutkimusprofessori **Anna Rotkirch** korostaa, että väestöpolitiikan kannalta olisi tärkeää, että sen näkökulma kyettäisiin laajentamaan kansallisvaltioiden ulkopuolelle.

– Trendit sekä syntyvyydessä että maahanmuutossa ovat kansainvälisiä, Rotkirch toteaa.

Ajatus saattaa tuntua hämmentävältä, sillä päätös perheen perustamisesta on henkilökohtainen. Yksilöt ovat silti myös tyypillisiä väestökäyttäytyjiä, joiden päätöksissä heijastuvat

globaalit megatrendit. Länsimaiden ja Japanin kehityssuunta on ollut samanlainen: lasten hankintaa lykätään yhä myöhemmäksi ja aiempaa suurempi osuus ihmisistä jättää perheen kokonaan perustamatta. Euroopan unionissa esikoinen synnytetään keskimäärin 28,9-vuotiaana. Yli 30-vuotiaina äideiksi tullaan esimerkiksi Italiassa ja Espanjassa. Näiden maiden kokonaishedelmällisyysluvut ovat EU:n pienimmät.

Virossa käänne

Viimeisten vuosien aikana yhä useampi Yhdysvaltain Piilaakson suuryrityksistä aina Applesta Facebookiin on alkanut kustantaa nuorille naistyöntekijöilleen munasolujen pakastuksen. Viesti on selvä: tuottavimmat työvuodet tulisi viettää sorvin ääressä, ei leikkikentän laidalla. Kansainvälinen konsultointiyritys Mercer arvioi vuonna 2016 julkaisemassaan raportissa, että jo 5 prosenttia suurista yhdysvaltalaistyönantajista kattaa munasolujen jäädyttämisen osana työntekijöidensä terveysvakuutusta.

Vaikka Suomessa tai Euroopassa kehitys ei ole vielä tässä pisteessä, Rotkirchin mukaan elämme samanlaisessa kulttuurissa. Askelmerkit naisten ihanteellisen elämänkulun varrella ovat monien mielestä kouluttautuminen, työelämässä menestyminen ja vasta sen jälkeen perheen perustaminen.

– Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lasten aika on vasta silloin, kun hedelmällisyys alkaa luonnostaan laskea.

Näin aikaa perheen perustamiselle jää vain joitakin vuosia, Rotkirch sanoo. EU-maista Viro on onnistunut kääntämään syntyvyyden selkeään kasvuun. Perhetukien roimat korotukset vaikuttivat kehitykseen, mutta Rotkirchin mukaan myös yhteiskunnallisen keskustelun sävyllä on merkitystä. Vahva pro-natalistinen lobbaus vaikutti siihen, että virolaiset näkevät lasten synnyttämisen ja hoitamisen kansantaloudellisena urotyönä.

– Suomessa puhutaan tämän sijaan enemmän siitä, mikä on äitien työllisyysaste ja miten äidit saataisiin mahdollisimman nopeasti työelämään. Lasten kasvattamisen kansantaloudellisesta merkityksestä ei puhuta juuri lainkaan, Rotkirch sanoo.

EU-maista korkeimman väestöllisen huoltosuhteen saavuttanut Ruotsi rohkaisee vanhempia jakamaan sekä hoi-va- että palkkatyön tasapuolisesti. 430 päivän pituisesta vapaasta on korva-merkitty isille 90 päivää vuodesta 2015 lähtien. Vanhempainvapaajärjestelmä on Pohjoismaiden joustavin, ja vapaita saa jaksottaa siihen asti, kun lapsi täyttää 12 vuotta.

Esimerkiksi Suomessa vapaat on käytettävä ennen kuin lapsi on 2-vuotias. Ruotsin väestönkasvu ei kuitenkaan selity eurooppalaisittain korkealla syntyvyydellä, vaan maahanmuutolla. Lisäksi maan huoltosuhde on parempi kuin pelkän ikärakenteen perusteella voisi päätellä, sillä työllisyysaste on korkea.

Viimeisten vuosien aikana yhä useampi Yhdysvaltain Piilaakson suuryrityksistä aina Applesta Facebookiin on alkanut kustantaa nuorille naistyöntekijöilleen munasolujen pakastuksen.

”Kärjistetysti sanottuna toisessa äärilaidassa on Nokian toimitusjohtaja ja toisessa lukutaidoton aikuinen. Huoltosuhteen kannalta on olennaista, kumpaa päätä lähempänä tulijat ovat.”

APULAISPROFESSORI MATTI SARVIMÄKI

Rotkirch painottaa, että olisi väestöpoliittisesti järkevää, että syntyvyydestä ja maahanmuutosta puhuttaisiin osana samaa keskustelua, ei toisistaan erillisinä asioina. Vaikka maahanmuuton kasvattaminen on näennäisesti helpompaa ja nopeampaa kuin syntyvyyden lisääminen, kilpailu nuorista ja koulutetuista maahanmuuttajista on kovaa.

Rohkeaa puhetta

Siinä missä syntyvyyteen vaikuttavat sosiaalipoliittiset keinot ovat kansallismahdollisuuden omissa käsissä, EU:lla olisi mahdollisuus rakentaa yhteistä maahanmuuttoa edistävää politiikkaa. Euroopan komissio ehdotti kesällä 2016, että koulutettujen ihmisten muuttamista EU:n alueelle helpotettaisiin. Komissio haluaisi höllentää Euroopan unionin laajuisen työluvan saamisen ehtoja, sillä nykyisellään niiden määrä on jäänyt alle 20 000:n vuodessa.

Nykyinen direktiivi on edellyttänyt työluvan saamiseksi esimerkiksi keskiansioon nähden 1,5-kertaisen palkkatasoon saavuttamista, mikä on Suomessa tarkoittanut 4800 euron suuruista bruttopalkkaa. Komission esitys odottaa Euroopan parlamentin käsittelyä.

Työperäistä maahanmuuttoa edistävät toimenpiteet ovat kuitenkin jääneet pakolaiskriisin jalkoihin. Vuoden 2015 jälkeen EU on pyrkinyt rakentamaan aktiivisesti yhteisiä toimintaohjeita ja pa-

lausepolitiikkaa. Julkinen keskustelu maahanmuutosta on usein typistynyt keskusteluksi turvapaikanhakijoista.

Aalto-yliopiston apulaisprofessori **Matti Sarvimäki** muistuttaa, että maahanmuuttajat ovat keskenään paljon heterogeenisempää porukkaa kuin EU-kansalaiset keskimäärin.

– Kärjistetysti sanottuna toisessa äärilaidassa on Nokian toimitusjohtaja ja toisessa lukutaidoton aikuinen. Huoltosuhteen kannalta on olennaista, kumpaa päätä lähempänä tulijat ovat. Maahanmuuttoon liittyy kuitenkin monta muutakin näkökulmaa kuin huoltosuhde, Sarvimäki sanoo.

Sarvimäen vuonna 2017 julkaistun tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien keskimääräinen työllisyysaste oli vielä 15 vuotta Suomeen saapumisen jälkeen yli 20 prosenttia pienempi kuin saman ikäisillä kantaväestön edustajilla.

Erot korostuivat kriisialueilta saapuneiden keskuudessa, mutta ne olivat havaittavissa myös muista OECD-maista saapuneiden ryhmässä. Sarvimäki kuitenkin muistuttaa, että 1990-luvulla maahan saapuneiden perusteella ei voi suoraan päätellä, kuinka hyvin nykyisin Suomeen saapuvat tulevaisuudessa työllistyvät.

Luottoluokitaja Moody'sin keväällä 2017 julkaiseman raportin mukaan

Suomi on ainoa Pohjoismaa, jonka talouskasvua maahanmuutto ei tule lähivuosina vauhdittamaan. Maahanmuutto- ja EU-kriittiset poliittiset voimat ovat tästä huolimatta kasvattaneet kannatustaan myös Ruotsin kaltaisissa, maahanmuuttajista taloudellisesti hyötyvissä maissa. Euroopan poliittisen ilmapiirin takia on epätodennäköistä, että EU:n vanheneva väestö ja maahanmuuton lisääminen nousisivat eurovaalien myötä ykkösteemoiksi.

Tutkimusprofessori Anna Rotkirch toivoo, että päättäjät EU:ssa ja kotimaassa nykyistä hanakammin väestöpolitiikkaan kantaa. Olennaista on, että poliittiset vaikuttajat puhuisivat rohkeasti sekä syntyvyydestä että maahanmuutosta.

– Puolueiden pitäisi luoda selkeä kuva siitä, mikä on heidän ratkaisunsa. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on noussut esiin sellainenkin näkökulma, että väestön harmaantumisen ei voi mitään, joten tilanteeseen pitää sopeutua. Esimerkiksi sosiaalietuuksien leikkaaminen ja eläkemaksujen korottaminen ovat ratkaisuja väestörakenteen muutokseen. Näille tulevaisuudenkuville tulisi löytää myös vaihtoehtoja. ♦

Uusia pilviä eläkerahoituksen horisontissa

Suomi on muun Euroopan tavoin saanut viimeiset vuosikymmenet väestöosinkoa. Tällä tarkoitetaan huoltosuhteen paranemista, kun työikäisen väestön suhteellinen osuus on suotuisa koko väestöön nähden. Osinkoa nostetaan etenkin väestön rakennemuutoksen keskivaiheessa, jolloin syntyvyys on alkanut laskea, mutta ikääntyvä väestö ei vielä heikennä huoltosuhdetta. Nyt osinko on kääntynyt negatiiviseksi. Tilanne suhteellisen uusi sekä Suomelle että useille muille EU-maille. Komission ikääntymisraportin arvioiden mukaan työikäisen väestön pieneneminen syö pitkällä aikavälillä 0,2 prosenttiyksikköä kotimaisesta talouskasvusta vuosittain.

Jokainen 1990-luvulla uutisia seurannut muistaa termin ”eläkepommi”. Sen pelät-

tiin räjähtävän 2010-luvulla, kun suuret ikäluokat siirtyvät eläkkeelle. Eläkepommi purettiin monessa erässä, esimerkiksi eläkeikää nostamalla ja työeläkemaksuja korottamalla. Tätä nykyä ennätysalhaiselle tasolle laskenut syntyvyys aiheuttaa uudenlaisia paineita, ja sen täydet vaikutukset koetaan vasta useiden vuosikymmenten päästä. Muutokseen varautumista on hyvä alkaa miettiä nyt. Eläkejärjestelmän rahoitukseen vaikuttavat myös talouskehitys, työllisyys sekä eläkesijoitusten tuotot.

– Kun katsoo koko Euroopan väestökehityksen pitkäaikaisia trendejä, niin syntyvyys on laskenut ja maahanmuuton osuus on noussut. Humanitäärisen maahanmuuton lisäksi pitäisi puhua enemmän ta-

loudellisesta maahanmuutosta, Työeläkevakuuttajat Telan erityisasiantuntija **Janne Pelkonen** sanoo.

Hän uskoo, että erityisesti työperäistä maahanmuuttoa lisäämällä eläkejärjestelmän kestävyys voitaisiin vaikuttaa.

– Maahanmuutto parantaa eläkejärjestelmän kestävyttä, vaikka maahanmuuttajien työllisyysaste ja palkkataso olisivatkin jonkin verran kantaväestön vastaavia alhaisempia. Vaikutukset koko hyvinvointiyhteiskunnan tasolla ja maahanmuuttajien koko elinkaaren ajalta on toki myös pidettävä mielessä, Pelkonen sanoo.

Eläketurvakeskus tekee pitkän aikavälin laskelmia, jotka tuottavat tietoa eläkeme-

noista ja eläkkeiden rahoituksesta. Niissä tehdään myös erilaisia herkkyyssarvioita, joissa yhtä kriittistä oletusta muutetaan ja nähdään sen vaikutus lopputulokseen. Laskelmissa esimerkiksi maahanmuuttoa lisäämällä alentuneen syntyvyyden vaikutukset työeläkkeiden rahoitukseen voidaan kompensoida. Jos syntyvyys pysyisi nykyisellä matalalla tasollaan, noin 6000-7000 hengen kasvu nettomaahanmuutossa paikkaisi vaikutukset.

Seuraava talouskriisi testaa rahaliiton kriisinhallinnan

EUROOPAN TALOUS- JA RAHALIITTO SELVISI EUROKRIISISTÄ, MUTTA RIKKOI SAMALLA OMIA SÄÄNTÖJÄÄN. NYT KEHITYKSEN SUUNNASTA ERIPURAISTEN EU-MAIDEN ON PAKKO KEHITTÄÄ KRIISINHALLINTAMEKANISMEJA ENNEN SEURAAVAN TALOUSKRIISIN PUHKEAMISTA.

”Euroopan keskuspankki on mantaatinsa rajoissa valmis tekemään mitä tahansa euron säilyttämiseksi. Ja uskokaa minua, se riittää”, kommentoi pääjohtaja **Mario Draghi** eurokriisin keskellä kesällä 2012. Tuolloin Italian ja Espanjan valtionvelkakirjojen korot olivat ennätyslukemissa ja pääoma pakeni euromarkkinoilta. Samana vuonna EKP julkisti OMT-osto-ohjelman. Sillä pyritään puuttumaan jäsenmaiden velkakirjojen korkoihin, joiden erot olivat kasvaneet suuriksi.

Käytännössä OMT-ohjelma tarkoittaa, että EKP voi ostaa valtioiden joukkovelkakirjoja jälkimarkkinoilta ja tarvittaessa jäädyttää minkä tahansa jäsenvaltion velkakirjojen korkotason haluamalleen tasolle. Vaikka ohjelmaa ei ole koskaan pantu toimeen, mahdollisuus sen toimeenpanosta riitti rauhoittamaan luottomarkkinoita. Samalla EKP:lle on muodostunut viimekätisen lainantajan rooli valtion velkakirjoille.

– EKP teki kriisin aikana monia poikkeuksellisia toimia. Se otti käytännössä vastuun elvytyksestä, koska jäsenvaltioilla ei ollut siihen poliittista tahtoa tai toimintakykyä, sanoo Helsingin yliopiston poliittisen talouden tutkija **Antti Ronkainen**.

Kun seuraava taantuma iskee euroalueelle, EKP voi pyrkiä tasapainottamaan tilannetta kasvattamalla tasetta uusilla valtiolainojen tukioistoilla tai painamalla korkoja entistä matalammalle.

”Jäsenmaiden julkiselle taloudelle asetettuja kriteeristöjä on tulkittu löperösti, sillä sanktioita ei ole haluttu asettaa.”

TOIMITUSJOHTAJA VESA VIHRIÄLÄ

EKP:n neuvosto on asettanut itselleen rajan, että keskuspankki ei saa omistaa 33 prosenttia enempää jäsenmaiden liikkeellä olevista velkakirjoista. Jos rajaa nostetaan, ollaan vielä aiempaa lähempänä jäsenmaiden suoraa keskuspankkirahoitusta. Samalla kauemmas horisonttiin jää se markkinakurin ajatus, johon rahaliiton piti omien sääntöjensä mukaan perustua.

Vaikka talouskriisi kasvatti EKP:n valtaa, se todennäköisesti sujahti uuteen rooliinsa enemmän pakon sanelemana kuin mielellään. Euroalueen velkakriisin aikaan euromailla ei ollut tarvittavia kriisinhallintamekanismeja tai instituutioita, joiden avulla oltaisiin voitu toteuttaa pankkien hallittu alasajo ja valtioiden velkajärjestelyt.

Tasot haasteena

Maastrichtin sopimuksessa ei ollut otettu huomioon, että joku jäsenvaltioista voisi ajautua maksukyvyttömyyteen. Ei siitäkään huolimatta, että rahaliiton valmisteluasiakirjoihin kuuluvissa raporteissa varoiteltiin, että rahapolitiikan yhdistäminen ilman yhteistä finanssipolitiikkaa olisi riskialtista. Myöhemmin luotu vakaus- ja kasvusopimus pyrki asettamaan jäsenmaiden julkisen talouden tasapainolle tietyt kriteerit.

– Sopimusten allekirjoittajat olettivat, että nämä kriteerit, no-bailout-periaate sekä EKP:n rahoituskielto luovat yhdessä markkinakuriin perustuvan järjestelmän, Ronkainen sanoo.

Markkinakurin ajateltiin huolehtivan siitä, että rahoitusmarkkinat langettaisivat korkeampia korkoja jäsenmaille, joiden finanssipolitiikka ei ole va-

kaus- ja kasvusopimuksen mukaista. No-bailout-periaatteen piti varmistaa, ettei tietyn jäsenmaan velkoja voisi siirtää toisten jäsenmaiden tai instituutioiden vastuulle. Käytännössä tämä tarkoittaa, että EKP ei saisi rahoittaa jäsenmaita.

– No-bailout-periaatteella ei ole ollut uskottavuutta. Lisäksi jäsenmaiden julkiselle taloudelle asetettuja kriteeristöjä on tulkittu löperösti, sillä sanktioita ei ole haluttu asettaa, sanoo Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen toimitusjohtaja **Vesa Vihriälä**.

Euroopan keskuspankkijärjestelmän ensisijainen tehtävä on hintatason vakauden turvaaminen ja inflaation hillitseminen. EKP:n toimenpidevaihtoehdot ovat rahapoliittisia, mutta rahapolitiikka ei kaikissa oloissa ole tehokasta, vaan tarvitsisi tueksi myös finanssipolitiikkaa. Se puolestaan on kansallisissa käsissä. Jotta raha- ja finanssipolitiikka edistäisivät tehokkaasti samaa päämäärää, niistä pitäisi päättää samalla tasolla. Silti ajatus Euroopan unionin yhteisestä finanssipolitiikasta yhteisine budjetteineen ja valtionvarainministereineen tuntuu tällä hetkellä mahdottomalta.

– Ihmiset tuntevat solidaarisuutta ennen kaikkea oman maansa kansalaisia kohtaan. On vaikea kuvitella, että ehdotus verovarojen jakamisesta muiden EU-maiden kesken saisi missään jäsenvaltiossa poliittista tukea seuraavien vuosikymmenten aikana, Vihriälä sanoo.

– Ydinkysymys on se, miten pärjäämme parhaiten tilanteessa, jossa finanssipolitiikka määritellään eri tasolla kuin rahapolitiikka.

Monta suuntaa

Jäsenmaat eivät ole yksimielisiä Euroopan unionin tulevasta suunnasta. Ranskan presidentti **Emmanuel Macron** on puhunut yhteisvastuun lisäämisen puolesta. Saksa on korostanut enemmän jäsenvaltioiden omaa vastuuta taloudenpidosta ja sääntöjen noudattamista. Toisaalta Puola ja Un-

kari puoltavat vahvaa kansallista suvereniteettia. Suomi kannattaa markkinakuriin perustuvaa rahaliittoa, joka pohjautuu yhteisvastuun vastustamiseen sekä pankkiunionin viimeistelyyn. Alkuvuonna 2018 Suomi liittoutui yhteen seitsemän muun pienen maan kanssa Hansa-ryhmäksi, joka pyrkii vahvistamaan pohjoista näkökulmaa EU:ssa.

Jäsenmaiden taloudelle asetetut kriteerit ovat olleet eräs rahaliiton keskeisimmistä ja kiistellyimmistä osista. EU-maan julkinen alijäämä ei saa ylittää kolmea prosenttia eikä velka 60:tä prosenttia bruttokansantuotteesta. Italian julkinen velka on tällä hetkellä 130 prosenttia maan BKT:stä.

– Kriteerit ovat tarpeettoman tiukat, mutta niiden höllentäminen ei ole järkevää ennen kuin markkinakurille on rakennettu toimiva mekanismi, Vihriälä toteaa.

Hänen mielestään askel oikeaan suuntaan olisi velkajärjestelyjä helpottavan yhteistoimintalausekkeen käyttö euromaiden velkakirjoissa. Velkapaperikohtainen yhteistoimintalauseke on ollut käytössä vuodesta 2013 alkaen, mutta Vihriälä kannattaa sen muuttamista siten, että se koskisi koko velkaa. Tämä tarkoittaisi, että jos enemmistö velkakirjojen haltijoista kannattaisi velkajärjestelyä, se sitoisi oikeudellisesti kaikkia velkojia.

– Vähemmistö ei siis enää voisi hidas-
taa velkajärjestelyä asettamalla poikkiteloin. Samalla Euroopan vakausmekani-

nismi EVM ottaisi aiempaa vahvemman roolin velkajärjestelyjen tukemisessa.

Joulukuussa 2018 pidetty eurohuippukokous ottikin alustavasti tällaisiin askeleihin myönteisen kannan. Tärkeä kysymys kuitenkin on, missä järjestyksessä tai millä aikataululla velkajärjestelyitä, pankkiunionia ja pääomaunionia kohti voidaan edetä.

Mekanismit kuntoon

Tutkija Antti Ronkaisen mielestä ei ole realistista ajatella, että tällä hetkellä suurimmissa talousvaikeuksissa olevat maat saisivat hoidettua pankki-sektorinsa riittävään kuntoon lähitulevaisuudessa, jotta pankkiunioniin kuuluva pankkiunionin laajuinen talletussuoja saataisiin voimaan. Joidenkin euromaiden pankit ovat riippuvaisia sijoittajavastuun sekä vakavaraisuussääntelyn poikkeussäännöistä. Lisäksi euroalueella on arvioitu olevan vajaan 1000 miljardin edestä järjestämättömiä lainoja.

– Yksi ratkaisuvaihtoehto voisi olla Saksan entisen valtionvarainministerin **Wolfgang Schäublin** ehdotus EMU:n monitahtisesta syventymisestä, Ronkainen sanoo.

Schäublin ehdotuksessa euromaiden ydinjoukko etenee rivakampaa tahtia pankkiunionin viimeistelyssä ja Italian ja Kreikan kaltaiset talousongelmista kärsivät maat seuraisivat myöhemmin perässä. Schäuble ehdotti myös vapaaehtoisen exit-mekanismien luomista.

Näin ylitsepääsemättömiin talousvaikeuksiin ajautunut euromaa voisi erota vapaaehtoisesti mahdollisimman hallitusti rahaliitosta, mutta pysyä edelleen Euroopan unionin jäsenenä.

Ronkainen korostaa, että schäublismi olisi laadullinen muutos kriisinhoidossa. Hän näkee, että eurokriisin aikana euroeroa käytettiin pääasiassa velkojen ja troikan puolelta uhkauksena, joka ajaa kriisimaita entistä kaaottisempaan tilanteeseen, jos ne eivät hyväksy tiukkoja tukiehtoja. Hallitut erot sen sijaan voisivat edistää markkinakuria ja rahaliiton yhtenäistymistä.

– On tärkeä ymmärtää, että rahaliitto on suurissa ongelmissa, jos päätöksiä ei kyetä tekemään ja toimivia mekanismeja rakentamaan ennen seuraavaa talouskriisiä, Ronkainen sanoo.

Hänen mielestään Suomen kannattaisi siksi joustaa sekä budjettikuria että pankkiunionia koskevissa säännöissä, mikäli pankkiunionin ja velkajärjestelyjen loppuun saattaminen sitä vaatii.

– Tämä olisi oikeastaan välttämätöntä, mikäli liittovaltiokehitystä ja tulonsiirtoja halutaan vastustaa, Ronkainen sanoo.

Jos rahaliiton suunnasta ei päästä yhteisymmärrykseen, tulevista kriiseistä selviäminen riippuu siitä, kykeneekö EKP estämään omilla toimillaan korkojen nousun. Käytäntö näyttää riittäväksi se. ●

”On tärkeä ymmärtää, että rahaliitto on suurissa ongelmissa, jos päätöksiä ei kyetä tekemään ja toimivia mekanismeja rakentamaan ennen seuraavaa talouskriisiä.”

TUTKIJA ANTTI RONKAINEN

Työeläkejärjestelmä osoitti eurokriisissä vahvuutensa

Moni EU-maa joutui sopeuttamaan kriisivuosina eläkkeitä, mutta Suomi selviytyi ilman näitä toimia. Siitäkin huolimatta, että varallisuusarvot romahtivat markkinoilla ja toimijoiden vakavaraisuusasetat heikkenivät finanssikriisissä.

Kriisin kovimman kurimuksen keskellä tehtiin kuitenkin nopealla aikataululla väliaikaisia muutoksia työeläkevakuuttajien sijoitustoimintaa ja vakavaraisuutta koskeviin säädöksiin. Esimerkiksi niin kutsutun osaketuotosidonnaisen lisävakuutusvastuun osuutta kasvatettiin eläkesijoittajien tuottovaatimuksessa. Myöhemmin tästä muutoksesta tehtiin pysyvä ja osuutta nostettiin.

– Tilapäisten muutosten tavoite oli vahvistaa yksityisalojen työeläke-toimijoiden vakavaraisuutta, jotta ne eivät joutuneet esimerkiksi myymään osakevarallisuuttaan todella epäedullis-

sessä markkinatilanteessa, kertoo työeläkeyhtiö Varman pääekonomisti **Katja Bjerstedt**.

Eurokriisin jälkeinen aika sen sijaan on ollut eläkesijoittajille suotuisa toimintaympäristö aina vuoden 2018 viimeisellä neljänneksellä äityneeseen markkinamyräkkään saakka. Varallisuusarvot nousivat pitkään markkinoilla ja eläkesijoittajien vakavaraisuudet vahvistuivat. Keskuspankkien finanssi- ja eurokriisissä sekä sen jälkeen harjoittamalla poikkeuksellisella rahapolitiikalla on kuitenkin ollut pitkäaikaisia vaikutuksia toimintaympäristöön. Pankkien matalalle painamat korot ovat puskeneet sijoituksia osakemarkkinoille.

– Rahapolitiikka on ollut pitkään talouspolitiikan keskiössä. Periaatteessa kurssien liikkeet kertovat, mitä odotuksia yritysten arvoon ja tuloksiin kohdistuu, Bjerstedt sanoo.

”On hyvä olla suunnitelmat siitä, missä marssijärjestyksessä edetään, mikäli jotain poikkeustoimia tarvittaisiin.”

PÄÄEKONOMISTI KATJA BJERSTEDT

Bjerstedtin mukaan välillä näyttikin siltä, että markkinoiden liikkeet heijastelivat pikemmin keskuspankkien rahapolitiisiin toimiin liittyviä odotuksia ja niiden täyttymistä. Nyt pyritään palaamaan tavanomaisempaan rahapolitiikkaan.

– Keskuspankit joutuvat tasapainoilemaan aikamoisessa ristiaallokossa nyt, kun suhdannehuippu on ohitettu ja kauppapoliittiset iskut sekä vastaiskut jäytävät odotuksia ja luottamusta, sanoo Bjerstedt.

Jotta eläkkeet voidaan turvata, on tärkeää, että taloudellinen toimintaympäristö on vakaa. Euroalueen rahoitusjärjestelmän häiriötön toiminta tukee Suomen ja muiden euromaiden talouskasvua ja työllisyyttä. Vakaus tukee myös eläkevarojen sijoittamista vähentämällä siihen liittyviä riskejä.

Bjerstedt korostaa, että markkinoiden korjausliikkeet ovat osa normaalia talouden kulkua, sen sijaan isot järjestelmäkriisit eivät ole.

– Edellisestä kriisistä opittiin kuitenkin se, että on hyvä olla suunnitelmat siitä, missä marssijärjestyksessä edetään, mikäli jotain poikkeustoimia tarvittaisiin.

Finanssivalvonta seuraa finanssimarkkinatilannetta ja arvioi sen vaikutusta työeläkeyhtiöiden vakavaraisuuteen. Se on veloitettu raportoimaan muutoksista viipymättä ministeriölle, jotta ministeriö voisi ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin.

EU:lla mahdollisuudet merkittäväksi ilmastotoimijaksi

GLOBALISSA MITTAKAAVASSA PIENEHKÖ EU VOI OMALLA ESIMERKILLÄÄN TEHDÄ ILMASTONMUUTOKSEN EHKÄISEMISEKSI PALJON. VAIKKA EU:N ILMASTOPOLITIikka ON OLLUT KUNNIANHIMOISTA, MYÖS SEN OMIA PÄÄSTÖTAVOITTEITA TULISI TIUKENTAA.

– Tässä geopoliittisessa tilanteessa Katowicen ilmastokokouksen tulos oli erinomainen, analysoi ympäristöneuvos **Outi Honkatukia**. Hän johtaa Suomen valtuuskuntaa kansainvälisissä ilmastoneuvotteluissa ja vastaa Suomen neuvottelukantojen valmistelusta YK:n ilmastoneuvotteluihin.

Vuoden 2018 joulukuussa pidettyä konferenssia odotettiin ennakkoon jännittynein tunnelmin. Lokakuussa julkaistun hallitusten välisen ilmastomuutospaneelin IPCC:n raportin viesti oli selvä: ilmaston lämpeneminen on saatava pysähtymään 1,5 as-

teeseen. Euroopan unioni ja Kiina suhtautuivat ennen kokousta raporttiin sen vaatimalla vakavuudella, mutta Yhdysvaltain presidentti **Donald Trump** syytti ilmastotutkijoita ”poliittisesta agendasta”.

Katowicessa päästiin kuitenkin sopuun Pariisin ilmastopimuksen toimeenpanosäännöistä. Tämä tarkoittaa, että jatkossa sopimuksen ratifioineet 184 maata seuraavat päästöjään ja raportoivat niistä kaikille maille yhteisillä säännöillä. Vaikka osa kehittyvistä maista voi raportoida muita vähemmän yksityiskohtaisesti ja pidemmällä vii-

veellä, tulee niiden perustella miksi ja miten pitkäksi aikaa ne tarvitsevat tällaista joustoa. Lähtökohtaisesti Pariisin sopimuksen säännöt ovat nyt samat kaikille.

– Toimeenpanosäännöistä sopiminen oli merkittävä askel. Täytyy muistaa, että maiden päästötavoitteiden kiristäminen ei edes ollut tämän kokouksen asialistalla, Honkatukia sanoo.

Pariisin ilmastopimus perustuu maiden itse antamille sitoumuksille. Vaikka yhteisistä pelisäännöistä sovittiin, varsinaiset sitoumukset eivät ole sillä

tasolla, että ne riittäisivät rajoittamaan maapallon keskilämpötilan nousun alle kahden asteen. Toisin sanoen, päästötavoitteita on pakko kiristää.

– Käytännössä ainoastaan kaksi maata, Marokko ja Gambia, ovat sitoutuneet sellaisiin toimiin, joilla ilmaston lämpeneminen saataisiin pidettyä 1,5 asteessa. Nykytoimilla ollaan menossa lähelle 3 asteen lämpenemistä, sanoo Sitran Ilmastoratkaisut-avainalueen projektijohtaja **Janne Peljo**.

Tämä tarkoittaisi Suomessa kuutta astetta, sillä Pohjoismaat ja arktiset alueet lämpenevät kaksinkertaisella vauhdilla maapallon keskiarvoon nähden. Muiden maiden toimet vaikuttavat meihin suoraan, ja näihin vaikutuksiin sopeutuminen on kansallisissa käsissä.

Rajattomat riskit

Saksalainen yhteiskuntatieteilijä **Ulrich Beck** kuvaa nykyistä elinympäristöämme termillä 'riskiyhteiskunta'. Sille on olennaista, että kehityksen tuomat negatiiviset sivuvaikutukset kasvavat sen mukanaan tuomaa hyvinvointia suuremmiksi. Globaalissa riskiyhteiskunnassa päätösten tuhoisat sivuvaikutukset rapaattavat perinteisiä vastuukäsityksiä.

On vaikea sanoa, kuka tavaroiden ja palvelujen liikkulutuksesta on viime kädessä vastuussa: yksittäiset kuluttajat, tavaroita valmistavat tehtaajat, niitä markkinoivat, liian lepsu poliitikot ja sitä tekevät poliitikot vaiko äänestäjät? Juuri tämä epäselvyys on globaalin riskiyhteiskunnan ytimessä – rajattomista riskeistä ovat samaan aikaan vastuussa kaikki ja ei varsinaisesti kukaan.

IPCC:n tuoreen raportin viesti oli selvä: mikään toimi ei ole liian pieni ilmastonmuutoksen torjumiseen, joten kaikkien tulisi osallistua – myös yksilöiden. Suomalainen voi vaikuttaa esimerkiksi parantamalla kotinsa lämmityksen energiatehokkuutta tai vähentämällä lihansyöntiä, autoilua ja lentomat kustamista.

Toisaalta suurimpien ratkaisujen avaimet ovat suurten institutionaalisten toimijoiden käsissä. Myös Beck oli sitä mieltä, että globaali riskiyhteiskunta tuottaa uudenlaista dynamiikkaa siitä yksinkertaisesta syystä, ettei yksikään kansallisvaltio kykene ratkaisemaan maailmanlaajuisia ongelmia yksin.

– Suurilla investoinneilla sekä voi että pitää hidastaa ilmaston lämpenemistä. Tähän kuitenkin tarvitaan koko talouden murrosta, Honkatukia sanoo.

Jotta sekä kehittyvien maiden että kehitysmaiden päästöjä voidaan vähentää, puhutaan sen mittaluokan summista, että minkään kansallisvaltion resurssit eivät yksin riitä. Kansainvälisen energiajärjestön International Energy Agencyn (IEA) vuosittain julkaistun *World energy outlook* -raportin mukaan energian kysyntä tulee vuosien 2016 - 2040 aikana kasvamaan kaikkialla muualla paitsi Euroopan unionissa, Japanissa ja Yhdysvalloissa. Tämä johtuu kehittyvien maiden elintason kasvusta. Honkatukia kuitenkin uskoo, että kehittyvillä mailla on mahdollisuus tehdä teknologinen harppaus, joka mahdollistaa elintason kasvattamisen ilman fossiilisten päästöjen kasvua. Sitran Janne Peljo on samaa mieltä.

Beck näki nykyisin elinympäristömme oleellisimpina riskeinä ne, joita teknologia tuottaa sekä ihmisen että luonnon hyvinvoinnille. Mutta teknologia voi myös tuottaa ratkaisuja. Aurinkoenergia on jo nyt monessa päiväntasaajan alueen maassa taloudellisin ja tehokkain sähköntuotantomuoto. Osittain siksi, ettei se vaadi investointia laajoihin infraverkkoihin.

– Uusiutuvan energian tuotantomuodot ovat tulossa kilpailukykyisiksi juuri oi-

”Tässä geopolitiisessa tilanteessa Katowicen ilmastokonferenssin tulos oli erinomainen.”

YMPÄRISTÖNEUVOS OUTI HONKATUKIA

keaan aikaan. Olennaista on se, että ne saadaan niin nopeasti ja laajasti käyttöön, etteivät kehitysmaat lukittaudu fossiilisten polttoaineiden tielle, Peljo sanoo.

Päästökauppa toimii

Global Commission on the Economy and Climate -hankkeen tuottaman *Better Growth Better Climate* -raportin mukaan kehittyvien maiden ilmastoystävällinen talouskasvu ei itse asiassa vaadi määrällisesti juurikaan suurempia investointeja kuin nykykehityksen mukainen linja. Eräs Euroopan unionin tulevaisuuden tärkeimmistä tehtävistä saattaakin olla sen varmistaminen, että sijoitukset ohjautuvat oikeisiin kohteisiin.

Euroopan komissio toteuttaa tällä hetkellä kestävä kasvun rahoitusta koskevaa toimintasuunnitelmaa. Sen tarkoitus on saada yksityiset pääomat mukaan ilmastotalkoisiin. Suunnitelmassa on 10 eri toimea. Niistä kolmesta on jo annettu lainsäädäntöehdotukset, joista neuvotellaan EU:ssa. Näistä kaksi merkittävintä liittyvät tiedonantolainsäädäntöön sekä EU:lle yhteisen määrittelyn rakentamiseen sille, mikä on ympäristön kannalta kestävää.

Lainsäädännön tullessa voimaan institutionaalisten sijoittajien olisi tiedotettava avoimesti portfolioidensa ympäristöriskeistä. Rahastoyhtiöiden pitäisi puolestaan varmistaa, että rahasto täyttää tietyt EU:n asettamat ehdot, jotta sitä voidaan ylipäänsä markkinoida vihreänä.

Outi Honkatukia näkee, että nykyinen EU-komissio on hyvin ilmastomyönteinen. Hän toivoo, että vahva ilmastopolitiikka jatkuu komission uuden kokoonpanon aikana. Vahvalle ilmastopolitiikalle on tarvetta. Vaikka globaalisti suurin potentiaali päästöjen vähentämiseen on Kiinan ja Intian kaltaisilla suurilla nopeasti kasvavilla talouksilla, myös EU:n pitäisi tiukentaa omia päästötavoitteitaan.

EU-maat ovat sopineet tavoittelevansa vuoteen 2030 mennessä vähintään 40 prosentin vähennystä kasvihuonepäästöihin. Jotta ilmaston lämpeneminen rajoittuisi 1,5 asteeseen, EU:n tulisi käytännössä vähentää päästöjä noin 60 prosenttia. Tämä voisi onnistua esimerkiksi päästökaupan avulla.

– Päästökauppa on periaatteessa pöminvarma järjestelmä. Se toimii, mutta tällä hetkellä päästökatto laskee liian

hitaasti ja ilmaisjako on avokätinen. Näihin puuttuminen on ollut poliittista syistä varsin kankeaa, Honkatukia sanoo.

Myös Janne Peljo pitää päästökauppaa toimivana järjestelmänä, jos se on kalibroitu toimimaan oikein. Hänen mielestään päästölupien hinta on kuitenkin tällä hetkellä liian matala.

– Poliittinen mekanismi ei tue sitä, että hinnat pysyisivät riittävällä tasolla. Myös globaali taantuma painoi hintoja turhan alas.

Hän nostaa esiin, että päästökauppaa voitaisiin muokata jo uuden Euroopan komission toimintakauden aikana.

– Ilmastokysymysten olisi suotavaa nousta muutenkin eurovaalien yhteydessä keskustelun suureksi teemaksi. Vastuullisten äänestäjien ei pidä päästää poliittisia päättäjiä tässä asiassa helpolla. ●

”Ainoastaan kaksi maata, Marokko ja Gambia, ovat sitoutuneet sellaisiin toimiin, joilla ilmaston lämpeneminen saataisiin pidettyä 1,5 asteessa.”

PROJEKTIJOHTAJA JANNE PELJO

Ilmastokysymykset ohjaavat eläkevarojen sijoittamista

World Economic Forum on arvioinut, että talouksien epäonnistunut sopeutuminen ilmastomuutokseen on globaalin talouden viiden suurimman riskin joukossa. Työeläkeyhtiö Elon sijoitusjohtaja **Hanna Hiidenpalo** korostaa, että ilmastomuutos täytyy huomioida sijoitustoiminnassa sekä osana sijoitusten valintaa että riskiarviointia. Asian painoarvo on jo nykyisin merkittävä, ja se tulee olemaan sitä myös jatkossa.

– Olemme asettaneet omalle toiminnallemme pitkän aikavälin tavoitteita, joita tarkastelemme säännöllisesti, Hiidenpalo sanoo.

Eräs tavoitteista on, että vuoteen 2025 merkittävä osa Elon sijoituksista tukisi YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden toteutumista. Tämä koskee sekä suoria osake- ja yritysainasijoituksia että kaikkia infra- ja reaalisijoituksia. Jatkuva tavoite on lisäksi varmistaa, ettei sijoituk-

siin liity liiallista ilmastoriskiä. Elo laskee ja raportoi vuosittain sijoitustensa hiilijalanjäljen ja käyttää tuloksia osana hiiliriskin arviointia.

Suomen ilmastohuippukokouksen yhteydessä kesällä 2018 julkaistiin ilmastoluokituksia tekevän järjestön Asset Owner Disclosure Projectin (AODP) *Winning Climate Strategies* -raportti. Elo on raportissa mukana yhtenä 22:sta maailmanlaajuisesti parhaiten ilmastokysymykset huomioivasta institutionaalisesta sijoittajasta, joita oli kaikkiaan noin 500.

Suomalaisilla työeläkevakuuttajilla on mahdollisuus vaikuttaa kansainvälisissä verkostoissa ja areenoilla muihin yhtiöihin, jotta ne raportoisivat ilmastovaiikutuksiaan ja pienentäisivät ilmastoriskejään. Hiidenpalon mukaan tämän vaikuttamisen merkitys on kasvanut viimeisten vuosien aikana.

– Lisäksi kannustamme yhtiöitä löytämään liiketoimintamahdollisuuksia ilmastomuutoksen hillinnästä, Hiidenpalo sanoo.

Yritysten lisäksi Elo pyrkii vaikuttamaan kansainvälisiin rahastomanagereihin, jotta he huomioisivat ilmastonäköt sijoituksissaan. Elon tavoitteena on, että sen jokainen ulkopuolinen rahastomanageri sitoutuisi tähän vuoteen 2020 mennessä.

Euroopan komission kestävä kasvun rahoitusta tukeva toimintasuunnitelma tulee toteutuessaan auttamaan työeläkevakuuttajia analysoimaan sijoituskohteitaan paremmin vastuullisuuden näkökulmasta. Kestävien liiketoimintojen koko EU:n sisällä yhtenäistetty taksonomia eli luokittelu tulee olemaan tässä tärkeä työkalu.

JÄLKIKIRJOITUS

Yhteisiä ratkaisuja yhteisiin haasteisiin

Euroopan parlamentin uusi kausi käynnistyy kesällä 2019. Parlamentin työ tapahtuu kaukana jäsenmaiden pääkaupungeista ja se villitsee siksi kansalaisia paljon vähemmän kuin kotimaan politiikka. Siksi EU-vaalien äänestysaktiivisuuskin jää yleensä kauas kansallisten vaalien vastaavasta.

EU-vaalien tulos ja sen pohjalta tämän vuoden aikana käytävät uuden komission työohjelmaa koskevat kuulemiset ja neuvottelut ovat kuitenkin tärkeitä. Ne muokkaavat osaltaan yhteisen maanosamme tulevaisuutta ja niiden lopputulokset ovat siksi merkityksellisiä myös suomalaisten kannalta. Tämän takia mekin haluamme osaltamme rakentaa Euroopan unioniin ja sen politiikkaan liittyvää kiinnostusta ja ymmärrystä.

Euroopan parlamentilla on paljon valtaa unionin päätöksenteossa, sillä se päättää useimmista unioniasioista tasavertaisesti

jäsenmaiden hallitusten kanssa. Työeläkkeiden maailmassa tuo valta näkyy kuitenkin suoraan vain vähän, sillä liiki kaikki eläkepolitiikkaa koskevat päätökset tehdään niin Suomessa kuin muissakin unionimaissa lähes yksinomaan kotimaan lainsäädännössä. Siksi myös oman vaikuttamistyömme painopiste on täällä Suomessa.

Euroopan unioni on silti meillekin tärkeä, sillä monet sen piirissä tehtävät – ja siellä yhteisymmärryksen puutteen takia tämän tästä myös tekemättä jäävät – päätökset vaikuttavat kansantalouden ja rahoitusmarkkinoiden kehitykseen ja sitä kautta myös eläkkeiden kertymiseen ja työeläkkeiden rahoitukseen.

Sisämarkkinoiden toimivuus ja kestävä kasvu kannattelevat osaltaan Suomenkin taloutta. Eurojärjestelmän häiriötön toiminta tukee niin Suomen kuin muidenkin euromaiden talouskasvua ja työllisyyttä. Se vähentää osaltaan myös työeläkevarojen sijoittamiseen liittyviä riskejä.

Euro tuo myös hintoihin vakautta. Hinta-vakaus on erityisen hyvä asia eläkkeensaajien kannalta, sillä heidän mahdollisuutensa paikata hintojen nousun vaikutuksia tuloja lisäämällä on usein vähäisempi kuin muilla kotitalouksilla. Se parantaa myös yritysten mahdollisuuksia suunnitella ja kehittää omaa toimintaansa. Siksi kaikilla talous- ja rahaliiton vakautteen liittyvillä kysymyksillä sekä niihin liittyvillä kiistoilla ja ratkaisuehdotuksilla on osaltaan merkitystä myös työeläkejärjestelmän kannalta.

Euroopan tulevaisuus ei kuitenkaan ratkea yksinomaan talous- ja rahaliiton avulla. Merkitystä on myös sillä, mitä tapahtuu esimerkiksi ilmastopolitiikan, kauppapolitiikan tai sisämarkkinoiden kehittämisen saralla.

Kestäviä ratkaisuja tarvitaan myös Euroopan moniin väestöhaasteisiin, siis niin siirtolaisuuden ja pakolaisuuden kuin väestön ikääntymisen, sekä syntyvyyden alenemisenkin kysymyksiin.

Osa tulevaisuudesta rakennetaan varmasti jatkossakin kansallisen politiikan piirissä. Maailmassa on kuitenkin lähivuosina yhä enemmän sellaisia ongelmia, joihin on sekä viisasta, tehokasta että välttämätöntä hakea ratkaisuja yhdessä. Meille eurooppalaisille olisi onneksi, jos pystyisimme löytämään mahdollisimman monet noista ratkaisuista nimenomaan yhteisen unionimme puitteissa.

Suvi-Anne Siimes
Telan toimitusjohtaja

Työeläkevakuuttajat TELA ry on kaikkien Suomessa toimivien työeläkevakuuttajien edunvalvontajärjestö. Jäseniämme ovat kaikki lakisääteistä työeläketurvaa hoitavat työeläkevakuuttajat.

www.tela.fi

sähköposti tela@tela.fi

Twitter [@Tela_ry](https://twitter.com/Tela_ry)